

Hyperborealaiset suurvaltakauden historiankirjoituksessa

Tero Anttila: The Power of antiquity. The hyperborean research tradition in early modern Swedish research on national antiquity. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 125. Oulun yliopisto 2014. 332s. ISBN 978-952-62-0713-1.

Tero Anttila tutkii väitöskirjassaan uuden ajan alun ruotsalaista historiankirjoitusta, jossa hyperborealaiset ja heistä kertovat kreikkalaisen mytologian tarinat liitettiin osaksi Ruotsin kunniakasta muinaishistoriaa. 1600- ja 1700-luvun alkupuoliskolla ruotsalaiset historianantajat halusivat esittää maansa kulttuurin kehtona, josta sivistys levisi Välimerelle ennen antiikin aikoja. Tunnetuimman tulkinnan esitti Olof Rudbeck vanhempi, joka pyrki osoittamaan, että Ruotsi oli muinainen Atlantis. Antiikin ajan kuvaukset pohjoisessa asuvista onnellisista hyperborealaisista tarjosivat sopivia todisteita Ruotsin muinaisesta mahtavuudesta.

Rudbeckin ja hänen kollegojensa tavoitteena oli torjua eurooppalaisten humanistien epämiellyttävät näkemykset ruotsalaisten barbaarisesta muinaisuudesta. Ulkomaalaiset oppineet eivät purematta nielleet ruotsalaisten esittämiä tulkintoja, mutta kotimaassa niitä arvostettiin. Historiankirjoitus palveli Ruotsin suurvaltapolitiikkaa ja aluevaatimuksia, ja tutkijat saivat myös poliittista ja taloudellista tukea valtakunnan ylätasolta. 1600-luvulla tutkijat käyttivät yhä useammin myös muinaismuistoja kuten riimukiviä tulkintojensa tukena.

Vastaavasti suurvaltakauden päätyttyä hyperborealaistulkintojen poliittinen käyttöarvo väheni, ja 1700-luvun puolivälin jälkeen historianantutkimus valitsi ratkaisevalla tavalla uusia suuntia. Historiantulkintojen muuttuminen ei kuitenkaan ollut suoraviivaista kehitystä kohti kriittisempiä tulkintoja. Kriittiset tulkinnat eivät välttämättä edustaneet modernia lähdekritiikkiä vaan niissä voitiin vaatia esimerkiksi tiukempaa raamatunhistoriallista tulkintaa Ruotsin muinaisuudesta.

Anttilan tutkimusaineistona ovat laajat hyperborealaisuutta käsittelevät aikalaisjulkaisut. Hän on perehtynyt painettujen julkaisujen lisäksi julkaisemattomiin aihetta käsitelleisiin käsikirjoituksiin, joiden merkinnöistä hän on voinut päätellä tiettyjen tärkeiden tulkintojen kehittymistä. Anttila onnistuu säilyttämään punaisen langan, joka auttaa jäsentämään monipolvisen, erilaisista tieteistä ja "tieteistä" ammentavan keskustelun kulua. Lukija pystyy seuraamaan hyperborealaiskeskustelun päälinjoja eksymättä esoteeristen keskustelujen labyrintteihin.

Anttilan havainnoista välittyä jatkumo aiempien vuosisatojen historiantulkintoihin ja historiankirjoituksen tyliin. Vaikka uuden ajan alussa otettiin etäisyyttä keskiajan "skolastiseksi" haukuttuun oppineisuuteen, käytännössä teologia ja raamatullinen historianantutkinta olivat keskeisiä suurvaltakauden historiantulkintoissa, myös antiikin tekstejä ja hyperborealaisuutta tutkittaessa. Tutkimuksessa tulee ymmärrettävästi esille se, miten teologia, arkeologia, historia, esoteeriset tulkinnat ja monet muut tulokset olivat aikakauden tutkijoille kytkeytyneet toisiinsa, eikä niitä pidetty toisiaan poisulkevinä.

Anttila tuo esiin historianantutkimuksen institutionalisoitumisen ja sen, mitä seurauksia sillä oli tulkintoihin ja tulkinnanvapauteen. Hän

käsittelee myös tutkijoiden suhdeverkostoja sekä keskinäisiä valtaisteluja, jotka aiheuttivat välillä rumaa jälkeä. Tutkijoiden saattoi olla poliittisen tai akateemisen uransa kannalta tärkeää välttää liian jyrkkiä irtiottoja aiempien sukupolvien tulkinnoista. Tutkijat tekivät kuitenkin henkilökohtaisia painotusvalintoja silloin kuten nykyäänkin.

Yliopistotutkimuksen ulkopuolella hyperboreaistulkinnat pulpahtelevat edelleen toisinaan esiin myös vakavasti otettuina vaihtoehtoisina historiatulkintoina. Siinäkin mielessä on tärkeää muistuttaa, millaisessa maailmassa ja millaisen tiedekäsityksen vallitessa tulkinnat ovat aikoinaan syntyneet. Kuten Tero Anttilan väitöskirja osoittaa, tutkimusta ei tehty (tuolloinkaan) norsunluutornissa eikä irrallaan ympäröivän yhteiskunnan vaatimuksista.

FT, DOSENTTI ANU LAHTINEN
HELSINGIN YLIOPISTO